

РЕЦЕНЗИЯ

813 / 13.08.2012 г.

за научната продукция на гл. ас. д-р Методи Манчев Даскалов във връзка с конкурса за заемането на академичната длъжност „доцент”

при НАИМ – БАН

На обявения в Държавен вестник конкурс за доцент за нуждите на Секция по средновековна археология при НАИМ – БАН се е явил един кандидат – Методи Манчев Даскалов. Той е роден на 04.05.1961 г. През 1987 г. завършва висше образование в СУ ”Св. Климент Охридски” със специалност история и специализация по археология. От 1990 – 1993 г. е редовен докторант в Секцията по средновековна археология на НАИМ-БАН. От 1993 г. започва работа като проучвател в НАИМ, а през 1996 г. успешно защитава докторска теза на тема: „Племето севери в Североизточна България и Украйна (по археологически данни)” и получава научната и образователна степен „доктор”. Същата година заема и академичната длъжност „научен сътрудник II степен”. През 2000 г. е повишен в „научен сътрудник I степен” (= главен асистент).

В същото време М. Даскалов развива активна археологическа дейност. Той е заместник ръководител на над 10 обекта и ръководител на 35 археологически експедиции, които изследват различни обекти от късната античност и от ранното средновековие. Особено силно е застъпено проучването на селища и некрополи по българското Черноморие – Поморие, Созопол, Несебър, Китен, чието развитие е слабо познато през хронологическия период.

Активна е дейността на М. Даскалов по отношение на участието му в конференции и симпозиуми в страната и чужбина. Тук отново приоритет имат конференциите, посветени на ранното християнство по българското Черноморие. Международният проект със Словашката академия и Института по археология в гр. Нитра, чийто ръководител е М. Даскалов, завършва с голяма конференция, в която той взема активно участие. Той е ръководител и на международния проект с Археологическия институт в гр. Нитра към Чешката академия на науките на тема: „Занаятчийски производства през ранното средновековие във Великоморавия и Първата българска държава (произход, техника на производство, разпространение на изделията)”.

Едновременно с това участва в проекти, финансирани от ЕС и от Фонд „Научни изследвания”, които са свързани с теоретизирането на културното наследство, като например икономическата оценка от непазарните ползи от културното наследство или

създаването на прогнозни модели за идентифициране на археологически обекти по българското Черноморие в ГИС среда.

Впечатляваща е преподавателската дейност на М. Даскалов. От 1998 до 2012 г. води курсове по различни проблеми на късната античност и ранното средновековие в НБУ, Славянския университет, Великотърновския и Пловдивския университет.

В конкурса кандидатът участва с хабилитационен труд, придружен от 67 публикации, от които 33 отпечатани статии и студии. Още две статии и една студия са под печат. Към тях трябва да се добавят и 21 отчета на теренни проучвания и 10 он-лайн публикации. От представените статии и студии шест (№ 1–6) са издадени преди защитата на дисертацията и отпадат от прегледа. Към издадените статии са посочени 115 цитирания, което е един много добър показател за научната стойност на публикациите.

Изследванията на М. Даскалов могат да се групират в няколко проблемно-тематични кръга. Първият от тях се отнася до проблемите на ранното средновековие (VII–IX в.). Тук се отличават публикациите на езическите некрополи като този при с. Топола (№7), както и обобщението върху некрополите от Североизточна България и Добруджа (№ 10). Статиите по проблеми на ранносредновековните селища по южната част на българското Черноморие са едни от първите за някои от обектите, като например Китен и Созопол (№ 26, 27, 29). Проучванията в Несебър обогатяват знанията ни с наблюдения върху производството на сграфито керамика (№23). Обобщаващи за тази територия са статиите № 24, 29 и 37, в които се представят нови християнски храмове и некрополи към тях, важни свидетелства за развитието на градовете по българското Черноморие.

Публикациите върху отделни категории находки от ранносредновековния период са принос към хронологията. Гробният комплекс от с. Гледачево (№ 31, 33) е уникален за българските земи и затова той намира място и в престижен сборник, изготвен в Майнц (№ 35). За пръв път се публикуват и две антропологични фибули от Южна България (№9).

Другият кръг от интереси на кандидата се формира около проблемите на късната античност и по-специално преселението на народите. Тук несъмнено съществена роля имат резултатите от разкопките при с. Кошарево, Брезнишко (№ 8, 12, 13, 20), където в разкопани некропол са открити материали, които го свързват с представители на хуните или съпътстващите ги племена. Подобен некропол не е регистриран в българските земи до този момент и той значително разширява нашите представи за

заселването на въпросните племена. Обзорен характер има публикацията № 17, която разглежда въпроса за преминаването и заселването на хуните тук.

Към проблематиката на късната античност се отнасят и публикациите на ранно-християнския комплекс в кв. Лозенец, София, които са обобщени в статии на български и английски език (№ 25, 32).

Най-голямата част от публикациите на М. Даскалов принадлежи на изследванията на металните принадлежности към облеклото през периода VI–VII в. и специално на коланните украси, често срещани находки, които до момента не са добре проучени. Една част от публикациите е посветена на конкретни примери, откривани в некрополите с активното участие на кандидата (№ 18, 19, 22). Други публикации изваждат на светло находките от фондовете на музеите (№ 15, 21, 30, 36) и предлагат на базата на аналогии датирание и разпространение на отделните екземпляри. Не трябва да се пропускат и публикациите, посветени на производството на части за колани (№ 11, 16, 20, 21), като за пръв път се обнародват калъпи, матрици, модели, полуфабрикати и се проследяват начините на производство и разпространение на дадени изделия.

Най-важната и обобщава публикация тук е монографията „Колани и коланни украси от VI–VII в. (от днешна България и съседните земи)”, София, 2012, която е и хабилитационният труд на Методи Даскалов. Книжното тяло се състои от пет глави, каталог и множество таблици, образи и карти – общо 287 стр. В него се обединяват типовете коланни украси от VI–VII в., които са представени според намирането им – комплектни коланни гарнитури и единични части за колани, разделени на токи, ремъчни накрайници, апликации. Използваните екземпляри съставят сравнително еднотипна група, която се поддава на типологическо и класификационно третиране. Хронологическият период е отлично избран, като тук са избегнати варварските елементи, характерни за V в., и са събрани типове с византийски произход и разпространение. Като структура трудът не отстъпва на най-добрите германски публикации.

В първата глава са представени цялостни коланни гарнитури, не само от българските земи, но и от широкия ареал на Византийската империя. Посочени са различните видове многосъставни коланни гарнитури с допълнителни ремъци, някои от които имат своята функция, например за закрепване на чантичка, а други са просто за украса. Целият преглед на запазените гарнитури показва, че те са характерни за военизираното население на Византия и са разпространени от Крим до Италия. Обърнато е внимание на факта, че разглежданите находки не могат да се свързват с

конкретни етнически племена. Авторът се придържа към мнението на немския изследовател М. Шмаудер за произхода на сложните коланни гарнитури, а именно от района на Източното Средиземноморие. Отхвърлено е виждането, че разпространението на този тип колани е свързано с аварите.

Много важна е и забележката за датирането на материалите от Украйна и Русия, които обикновено са поставяни с по около един век по-късно. Това се дължи на ред фактори, едни от които свързани с това, че находките не произхождат от затворени комплекси, а от гробове, използвани през дълъг период от време. Разбира се, тук има и политически момент с удължаване на хронологията на обектите и свързването им с идването на славяните. Според автора датирането на материалите от изток и това на тези, произхождащи от Аварския хаганат, не може да се пренесе автоматично върху находките от други области на империята, което е едно много важно наблюдение.

В духа на античната традиция авторът свързва носенето на богато украсени колани с високите военни и административни чинове. Според автора по-популярните масово срещани колани само с токи и единични приложения са за обикновените военни лица или за ветераните и за служители на по-ниско йерархично ниво.

В същата глава е представен и кратък историографски преглед, който на мен ми се струва силно съкратен и не показващ достатъчно нагледно историята на проучванията на този тип находки.

Глава II е посветена на най-функционалната част от колана – на токата. Това е първата цялостна типология на материалите от VI–VII в., която се появява в българската литература. Тя е тристепенна – група, тип, вариант (евентуално подвариант). Направен е опит за ясно разделяне на отделни типове и варианти и тяхното ситуиране във времето. Смятам, че предложената типология е задоволителна и на този етап на проучванията изпълнява ролята си.

В тази глава обаче трябваше да присъства теоретичната част на типологията, в която да се изведат принципите на изготвянето □. Авторът се придържа към установените типове токи, но като изключим токите от група А, останалите са класифицирани на базата на плочката, която ги придружава. Именно затова е необходимо да се покажат основните принципи на класификация и те да се спазват стриктно. Не е изяснена и базата, на която се отделят вариантите, които са помощни за откриването на отделните работилници. Самата типология е подредена по хронологически признак, което поставя токите с подвижна плочка, определено свързани с по-стари традиции, след токите с отливана неподвижна плочка. Едно кратко

обяснение на принципите на изработване на самата типология би допринесло за нейното по-лесно възприемане.

В представената класификация липсва и елементът на развитие, а именно кои типове от кои произхождат. Така например при тип Т.А.IV.1, където са обединени В-образните токи с напречно набраздяване на горната повърхност, са включени токи с ажурна плочка, силно напомняща на късноантичните военни колани, явно някаква късна реминисценция на производството им, която, ако се следват принципите на изготвената типология, би трябвало да се обособи като отделен тип.

Друг пропуск на представената типология е липсата на данни за появата на токите. По неизвестни причини авторът се стреми да установи само крайната граница на разпространение и употреба, без да посочва доводи за появата им. Така се получава, че всички разглеждани форми са от втората половина на VI в. Някой от тях обаче със сигурност се появяват още през първата половина или по-точно по времето на император Юстиниан, когато развитието на производството и търговията е силно.

Последната ми забележка се отнася към група Т.Е.III – токи с подвижни правоъгълни плочки и инкрустации с кръстовиден мотив. Тук се споменава, че има два варианта токи, като при едните „клетките очертават кръст“, а при вторите – „инкрустациите заемат полетата между раменете на кръста“. Така нареченият първи вариант принадлежи към изделията, изработени в техника клоазон, която е доста по-стара и свързана с присъствието на германските племена в Северна България през V в. Тя не се отнася към разглеждания тип, който е направен чрез отливане и изрязване на елементите върху плътна долна част и се отнася към VI в.

Глава III обръща внимание на крайниците на колана и на допълнителните ремъци към него. Забележките направени при типологията на токите тук не са актуални, тъй като във въведението към главата много подробно са изяснени методите на класификация на този тип находки.

Изводите от разглеждането на различните крайници са много важни. Според автора именно фактът, че токите тип „Сучидава“ и подобните им никога не са намирани заедно с крайници може да предполага носенето им от цивилното население. Това би обяснило и разпръсването на находките в цяла Северна България, но и в Южна. Друг несъмнено важен извод, потвърждаващ казаното в началото за произхода на сложносъставните колани е изводът на автора относно появата на крайниците, а именно средата – третата четвърт на VI в. доста преди появата на аварите на тази територия, което е още едно доказателство за неаварския им произход.

В глава IV се разглеждат апликациите, които отново са характерни за богатите коланни гарнитури. Тук несъмненият принос на автора е в комплектуването на токите с апликациите и определянето на стилистично-орнаментални групи, които свидетелстват за разпространяването в българските земи на колани от различни центрове.

Изцяло приносна е глава V „Данни за производство на коланни украси”. Тук авторът е събрал всички артефакти, отнасящи се към производството. Те свидетелстват за употребата основно на две техники – леене в калъп и студено пресоване. Към първата принадлежат всички калъпи, главно глинени, в които се отливат металните изделия. С другата техника са свързани матриците, използвани за щамповане върху тях на изделия от тънък метален лист. За пръв път в българската археологическа литература се прави опит за свързване на най-разпространените украси със следите от производството им.

Допълненията към книгата, а именно приложенията с отделните находки и преди всичко картите на разпространение на всеки един тип са изключително ценни и приносни. Липсва известна интерпретация на разпространението на коланните украси и преди всичко обяснение на натрупването на находки в Източна Стара планина, както и съвсем различното разпространение на токите тип „Сучидава” и подобните им. Вярно че авторът съобщава за евентуални разлики в употребата им, но според мен това трябваше да бъде изведено като несъмнен принос.

Като заключение трябва да се отбележи, че намирането им сито от самия автор на ред коланни гарнитури от България, датирането им съгласно гробните комплекси, както и реконструкцията им е неговият личен принос към развитието на темата в световната литература.

В заключение искам да изразя своето удовлетворение от разнообразната дейност на колегата. Сполучливо избраните проблеми и тяхната интерпретация, особено монографията, която изобилства от приносни моменти, на които изрично наблегнах, ми позволяват да изразя категоричното си мнение, че гл. асистент д-р Методи Даскалов притежава всички професионални и научно-организационни качества, за да получи академичната длъжност „доцент”. В този смисъл призовавам и останалите участници в уважаемото жури да гласуват положително.

София, 12.08.2012 г.

Рецензент:

/доц. Д-р Евгения Генчева /